

Karolina CHROBAK

Instytut Filologii Germańskiej
Uniwersytet Rzeszowski

NAUCZANIE ZWROTÓW GRZECZNOŚCIOWYCH NA LEKCJACH JĘZYKA OBCEGO – ANALIZA KURSU DO NAUKI JĘZYKA NIEMIECKIEGO *DIREKT NEU*

Słowa kluczowe: zwroty grzecznościowe, etykieta językowa, język obcy, interkulturowość, kultura

Wprowadzenie

Gwarancją kulturalnego zachowania w środowisku obcojęzycznym jest znajomość etykiety językowej. O wadze nauczania grzeczności w języku obcym świadczy fakt, iż nasze zachowania, również te grzecznościowe, zakotwiczone są w kulturze i stale przez nią determinowane. Kwestie dotyczące etykiety językowej powinny zatem stać się nieodłącznym elementem lekcji języka obcego. Bagatelizowanie, pomijanie tego aspektu na lekcjach może bowiem wyrobić w uczniach błędne przekonanie, że grzeczność dotyczy tylko języka bazowego i odzwierciedlonej w nim kultury. Przebieg lekcji języka obcego, w tym uwaga poświęcona zagadnieniom etykiety językowej, zależy jednak w dużej mierze od wytycznych zawartych w dokumentach regulujących kształcenie językowe w danym kraju oraz od materiałów dydaktycznych powstałych na ich bazie.

Niniejszy artykuł ma na celu ukazanie istoty nauczania etykiety językowej na lekcjach języka obcego, a szczególnie języka niemieckiego, na podstawie wyników analizy wybranych dokumentów regulujących kształcenie językowe w Polsce oraz kursu do nauki języka niemieckiego *Direkt neu* dla IV etapu edukacyjnego pod kątem nauczania zwrotów grzecznościowych. Prezentacja wyników badania poprzedzona została krótkimi rozważaniami teoretycznymi pozwalającymi osadzić etykiety językową w kontekście interkulturowym.

Kultura a grzeczność w komunikacji

Przyswajając język, zarówno pierwszy (zazwyczaj ojczysty) jak i kolejne języki, nabywamy odzwierciedloną w nim kulturę. Mówiąc o kulturze, człowiek często zadaje sobie pytania o swoje miejsce w świecie, ludzką egzystencję, symbole czy wartości. Słowo *kultura* jest bardzo powszechnie używane nie tylko w dyskursie naukowym, ale także w życiu codziennym. Przez wzgląd na interdyscyplinarność słowa *kultura* niemożliwym jest pełne zdefiniowanie go. Stwierdzenie to potwierdzają rozmaite interpretacje kultury, w których (w zależności od miejsca, czasu, perspektywy) uwypuklane są różne aspekty, cechy, właściwości. J. Hańderek (2015: 41) podkreśla, że mówiąc o kulturze, mamy na myśli m.in. jej materialne aspekty, relacje międzyludzkie i ich kształtowanie, wzory postępowania. W dalszej części artykułu przedstawione zostaną tylko wybrane definicje *kultury*, przede wszystkim te, które sformułowano w ramach glottodydaktyki i edukacji interkulturowej.

Jednakże na początku słusznym byłoby odnieść się do etymologii tego słowa. Słowo *kultura* pochodzi od łacińskiego słowa *colere*, początkowo utożsamianego z uprawą, pielęgnacją ziemi oraz przekształcaniem poprzez ludzką pracę naturalnego stanu przyrody w świat inny, bardziej pożądany i użyteczny dla człowieka. Z czasem słowo to zyskało inne, metaforyczne znaczenie. Cyceeron w *Rozmowach tuskulańskich* (łac. *Tusculanaedisputationes*) rozszerzył zakres pojęcia i użył słowa *cultura* w wyrażeniu *culturaanimi* (dosłownie: ‘uprawa umysłu’) na określenie filozofii. Od tego momentu terminu *kultura* zaczęto używać dla oznaczania wszelkich czynności ludzkich mających na celu pielęgnowanie, kształcenie, doskonalenie (Kretzenbacher 1992: 171).

Kultura jest zatem wszystkim tym, co osiągnęli ludzie (indywidualnie oraz zbiorowo) w zakresie formowania nie tylko swej własnej natury, ale też świata zewnętrznego. F. Grucza (1992: 41) postrzega kulturę jako pewien obligatoryjny składnik każdej osoby ludzkiej, każdego człowieka oraz każdej ludzkiej wspólnoty, a także jako pewien ludzki wytwór.

W definicji angielskiego antropologa E.B. Tylora z 1871 roku¹ kultura, czyli cywilizacja w szerokim etnograficznym sensie, jest złożoną całością, która obejmuje wiedzę, wierzenia, sztukę, moralność, prawo, obyczaje oraz wszelkie inne zdolności i nawyki zdobyte przez człowieka jako członka społeczeństwa (cyt. za Nowicka 2006: 47).

¹ Kretzenbacher (1992: 172–175) podkreśla, iż w XIX wieku taka koncepcja kultury występowała w angielskim i francuskim obszarze kulturowym. Wąskie, tradycyjne ujęcie kultury dominowało w tym czasie w niemieckim obszarze kulturowym. Więcej na temat tradycyjnego i poszerzonego pojęcia kultury przeczytać można m.in. w: Kretzenbacher (1992), Altmayer (1997), Bolten (2012).

Przyjmując stwierdzenie, iż kultura to pewien ludzki wytwór, akcentuje F. Grucza (1992: 41–42) daleko idącą analogię między językiem a kulturą – „Daleko idąca analogia między językiem a kulturą istnieje też pod tym względem, że chociaż «z natury» każdy człowiek jest w stanie ją nie tylko nabywać, lecz także tworzyć, to jednak w rzeczywistości jedynie niektórzy ludzie zajmują względem niej postawę naprawdę twórczą, natomiast większość przyjmuje czy asymiluje i adoptuje kulturę swego otoczenia. Następnie każdy podmiot jest też «z natury» w stanie z jednej strony zarówno samodzielnie wytworzoną, jak i nabytą kulturę zmieniać – rozwijać, wzbogacać lub przeciwnie: zatracać, a nawet wyzbywać się jej, a z drugiej strony «przekazywać» ją innym podmiotom, a nawet jej nauczać, także w tym samym sensie, w jakim jest w stanie tak postępować w odniesieniu do języka”.

Zdaniem A. Duszak (1998: 242) sposób przenikania się języka i kultury jest zależny od sposobu postrzegania samego języka, który można rozpatrywać z dwóch perspektyw: formalnej lub funkcjonalistycznej. Język z perspektywy formalnej postrzegany jest jako system znaków. Drugie, funkcjonalne ujęcie języka ukazuje go jako dynamiczny i kompleksowy środek komunikacji społecznej. Społeczne funkcjonowanie języka wiąże się z koegzystencją zasad użytkowania, które to mogą mieć charakter uniwersalny bądź relatywistyczny. Zasady o charakterze uniwersalnym odnoszą się do poziomu struktury języka, natomiast zasady relatywistyczne wyznaczają akceptowane wzorce językowe. Język stanowi jeden ze składników konfiguracji wzoru kultury, który implikuje warunki powstania relacji pomiędzy kulturą a etykietą językową (Kisiel 1992: 12).

Etykieta językowa, którą M. Marcjanik (2001: 11) definiuje się jako „zbiór przyjętych w danej społeczności zachowań grzecznościowych, zwyczajowo przyporządkowanych określonym typom sytuacji, narzucających jej użytkownikom określone role komunikacyjne” pełni ważną funkcję w kontaktach interkulturowych. Brak realizacji lub realizacja w stopniu nieadekwatnym danego aktu grzecznościowego stanowi zagrożenie nie tylko dla nadawcy, ale także dla odbiorcy, gdyż zakłóca proces interakcji, może sygnalizować brak kultury czy też wywołuje złe nastawienie adresata wobec nadawcy. Tak więc stosowanie konwencji grzecznościowych kształtuje relacje między interlokutorami (Iluk 2013: 70).

Pojęcie *formy grzecznościowe* ujmowane jest przez badaczy w różnorodny sposób. E. Tomiczek (1992:19) definiuje ten termin jako formy wyrażające grzeczność, która w jego przekonaniu jest czymś pozajęzykowym. Z kolei dla K. Ożoga (1990: 51) formy grzecznościowe to zwroty grzecznościowe, które stanowią obudowę zachowań językowych, obejmując m.in. zwroty do adresata, kulturalne rozpoczęcie dialogu (powitania) oraz kulturalne zakończenie dialogu (pożegnania), podziękowanie za przysługę oraz przeproszenie za nietakt. M. Marcjanik (2001: 22) konstatuje, że funkcję grzecznościową pełnią te wyrażenia językowe, których nadawcy nie wypada nie użyć w konkretnych sytuacjach mówienia.

Współcześnie rozumiana *grzeczność* wydaje się być na stałe połączona z codziennością, wtopiona w kulturę życia, gdzie pielęgnowane są obyczaje, tradycje, normy oraz wzory zachowań. Nawiązując do istoty interkulturowości, warto w tym miejscu przywołać konceptualizację pojęcia grzeczności w języku polskim i niemieckim, która może być podstawowym źródłem nieporozumień. W kulturze polskiej *grzeczność* implikuje takie cechy jak szczerowość, uprzejmość, otwartość, uczciwość, dobre wychowanie. W kulturze niemieckiej *grzeczność* (Höflichkeit) wyrażana jest za pomocą takich pojęć jak uprzejmość (Aufmerksamkeit) i wyrozumiałość (Rücksicht), ale także elegancja (Eleganz), wykształcenie (Ausbildung), elokwencja (elegante Ausdrucksweise) czy nienaganne maniery (Manieren) (Iluk 2013: 78).

Etykieta językowa w dokumentach regulujących kształcenie językowe w Polsce

Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie (ESOKJ), podkreślający socjokulturowy charakter języka, stanowi wykładnię polityki językowej Rady Europy i Unii Europejskiej. Dokument ten wraz z *Podstawą programową* tworzą fundament do opracowywania programów nauczania oraz materiałów do nauki języków obcych. ESOKJ stawia znak równości między wagą kompetencji lingwistycznych, socjolingwistycznych i pragmatycznych oraz przewiduje ich syntezę w działaniach interakcyjnych (np. w prostej rozmowie na poziomie A1). ESOKJ (2003: 106–109) opisuje poziomy biegłości w opanowaniu kompetencji socjolingwistycznych, w tym grzeczności, od najniższego poziomu biegłości językowej A1 do poziomów najwyższych C1 oraz C2². Kompetencje te odnoszą się do socjokulturowych uwarunkowań komunikacji językowej i obejmują znajomość oraz umiejętność zastosowania konwencji językowych, które występują w obrębie danej kultury. Tak jak struktura gramatyczna stanowi bazę wypowiedzi słownej, tak samo grzeczność wpisana jest w interakcję.

Aktualnie obowiązująca *Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych*³ nie wymienia *expressis verbis* etykiety językowej w katalogu treści nauczania. Cele i treści kształcenia w tym zakresie

² ESOKJ (2003: 109) prezentuje przykładową skalę składników kompetencji socjolingwistycznej na poszczególnych poziomach. Poziomy A1, A2, B1, które są ważne dla dalszych rozważań, zawierają jedynie wskaźniki relacji społecznych i konwencje grzecznościowe, np. używanie najprostszyczwrotów grzecznościowych w nawiązywaniu podstawowych kontaktów towarzyskich (A1); umiejętność formułowania zaproszenia, propozycji, prośby o wybaczenie (A2); świadomość najważniejszych konwencji grzecznościowych (B1).

³ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, opublikowanego w dniu 30 sierpnia 2012 r. w Dzienniku Ustaw Nr 12, poz. 977.

dla IV etapu edukacyjnego kontynuującego naukę zostały określone w punkcie 6) jako proste i zrozumiałe reagowanie ucznia w typowych sytuacjach, tj. 6.1.) nawiązywanie kontaktów towarzyskich; 6.2.) rozpoczynanie, prowadzenie i kończenie rozmowy; 6.3.) stosowanie form grzecznościowych; 6.4.) uzyskiwanie i przekazywanie informacji i wyjaśnień; 6.5.) prowadzenie prostych negocjacji w typowych sytuacjach życia codziennego; 6.6.) proponowanie, przyjmowanie i odrzucanie propozycji i sugestii; 6.7.) proszenie o pozwolenie, udzielanie i odmawianie pozwolenia; 6.8.) wyrażanie swoich opinii, intencji, preferencji i życzeń, pytanie o opinie i życzenia innych; 6.9.) wyrażanie emocji; 6.10.) proszenie o radę i udzielanie rady; 6.11.) wyrażanie próśb i podziękowań oraz zgody lub odmowy wykonania prośby; 6.12.) wyrażanie skargi, przeproszanie, przyjmowanie przeprosin; 6.13.) proszenie o powtórzenie bądź wyjaśnienie tego, co powiedział rozmówca.

Analizując zapisy o celach i treściach nauczania etykiety obcojęzycznej w aktualnie obowiązującej *Podstawie programowej*, można stwierdzić, iż zostały one sformułowane zbyt ogólnie, a poprzez wyodrębnienie form grzecznościowych z grupy działań językowych jako osobny zakres kompetencyjny (punkt 6.3.) odnosi się wrażenie, iż podstawowe akty grzecznościowe, takie jak powitanie i pożegnanie (punkty 6.1. i 6.2.), podziękowanie, przeproszanie czy prośba (punkty 6.10.–6.12.), można stosować bez użycia formuł grzecznościowych. Skutkuje to arbitralną kategoryzacją i wyborem formuł grzecznościowych do nauczania na poszczególnych etapach edukacyjnych lub poziomach językowych, co potwierdzają zapisy w losowo wybranych programach nauczania do nauczania języków obcych oraz szczegółowe analizy podręczników⁴.

Wyrażanie grzeczności w kursie *Direkt neu*

W dydaktyce języków obcych nauczanie grzeczności może być postawione na równi z nauczaniem gramatyki czy słownictwa, ponieważ to właśnie grzeczność jest podstawą interakcji, co więcej, częściej wybaczymy rozmówcy błąd gramatyczny, czy leksykalny, rzadziej natomiast brak taktu, niegrzeczne zachowanie. Materiały do nauki języków obcych powinny zatem uwzględniać tę problematykę w kontekście interkulturowym, gdyż zachowania językowe i niejęzykowe uchodzące w danej kulturze jako grzeczne wcale nie muszą być odbierane tak samo w innej kulturze. Pomimo dominacji mediów w nauczaniu języków obcych podręcznik nadal stanowi podstawowe narzędzie pracy ucznia i nauczyciela. Aby sprawdzić, czy w ogóle, a jeśli tak, to w jakim stopniu nauczanie

⁴ Podobne wnioski wysnuł J. Iluk (2013: 71–72), analizując wybrane programy nauczania języka niemieckiego, francuskiego, angielskiego oraz rosyjskiego na III i IV etapie edukacyjnym, które opracowane zostały na bazie wówczas obowiązującej *Podstawy programowej* z 2008 roku.

grzeczności stanowi integralną część kursów do nauki języka niemieckiego, poddano analizie pod kątem nauczania zwrotów grzecznościowych jeden z cykli dla IV etapu edukacyjnego często wybierany przez nauczycieli szkół średnich.

Kurs *Direkt neu*, przygotowujący do egzaminu maturalnego z języka niemieckiego na poziomie podstawowym, składa się z 5 tomów⁵ i przeznaczony jest dla uczniów szkoły średniej przy 2–3 godzinach tygodniowo. Dzięki podziałowi na tomy kurs można realizować zarówno z grupami rozpoczynającymi, jak i kontynuującymi naukę języka niemieckiego. W skład każdej części wchodzi podręcznik z ćwiczeniami i płytą CD z nagraniami, poradnik dla nauczyciela wraz z dodatkowymi materiałami na płycie CD. Każda część zawiera m.in.: zakresy tematyczne zgodne z podstawą programową i katalogiem maturalnym, trening maturalny od pierwszej lekcji, zadania maturalne uwzględniające nową formułę egzaminu ustnego, portfolio maturalne, trening sprawności językowych (*ABI Fertigkeitstraining*) zamieszczony na końcu każdego tomu, strony gramatyczne *Blitz-Grammatik* po każdym rozdziale, test *Wie weit bist du jetzt?* umożliwiający uczniowi samokontrolę.

Celem zaprezentowanej analizy kursu *Direkt neu* jest zdiagnozowanie częstotliwości oraz różnorodności występowania zwrotów grzecznościowych w komunikacji ustnej i pisemnej. Podczas analizy skupiono się zatem na jednej z trzech płaszczyzn kompetencji interkulturowej, tj. płaszczyźnie kognitywnej, a dokładniej na jednym z jej zakresów, tj. socjoznawstwie. W opisie uwzględniono następujące zakresy: zwroty grzecznościowe towarzyszące komunikacji ustnej i pisemnej oraz te, używane w komunikacji oficjalnej („Sie”) i prywatnej („du”).

Tabela 1. Analiza zastosowanych zwrotów grzecznościowych w kursie *Direkt neu*

	Typ zwrotu grzecznościowego	Zwrot grzecznościowy w języku niemieckim	Tłumaczenie zwrotu w języku polskim	Część kursu, strona
1	2	3	4	5
	powitania	<i>Grüß dich!</i> <i>Hi!</i> <i>Hallo!</i> <i>Tag!</i> <i>Guten Morgen!</i> <i>Guten Tag!</i>	<i>Cześć! / Witaj!</i> <i>Cześć!</i> <i>Cześć!</i> <i>Dobry!</i> ⁶ <i>Dzień dobry! (do południa)</i> <i>Dzień dobry! (po południu)</i>	1A, str.6

⁵ Dla dwóch pierwszych lat nauki przeznaczone są komplety złożone z dwóch części (A i B), po jednej na semestr. *Direkt neu 3* przewidziany jest do realizacji w ciągu jednego roku nauki języka niemieckiego.

⁶ W języku niemieckim słowo *der Tag* znaczy dosłownie *dzień*. Potoczne pozdrowienie *Tag!* tłumaczy się na język polski jako skrócona forma powitania *Dzień dobry!*

1	2	3	4	5
Zwroty grzecznościowe w komunikacji ustnej	pożegnania	<i>Auf Wiedersehen! Tschüß! Mach's gut!⁷ Bis zum nächsten Mal!</i>	<i>Do widzenia! Cześć! Trzymaj się! Do zobaczenia!</i>	1A, str.11
	inicjowanie i podtrzymywanie rozmowy	<i>Wie geht's dir? Gut, danke. Wie geht es Ihnen?</i>	<i>Jak leci? Dobrze, dziękuję. Jak się Pani/Pan czuje?</i>	1A, str.43 i 1B str. 26
	prośba	<i>Entschuldigung, wie komme ich zu ...? Kannst du mir bitte helfen? Können Sie mir... ?</i>	<i>Przepraszam, jak dojdę do ...? Czy możesz mi pomóc? Czy mógłby Pan/ mogłaby Pani...?</i>	1B, str. 18-19 2A, str.6 2A, str.7
Zwroty grzecznościowe w komunikacji pisemnej	zwrot grzecznościowy rozpoczynający list – nieformalny	<i>Liebe(r)</i>	<i>Droga/Drogi...</i>	1B, str.44
	– formalny	<i>Sehr geehrte(r)...</i> <i>Sehr geehrte Damen und Herren,</i>	<i>Szanowna/Szanowny...</i> <i>Szanowni Państwo!</i>	2B, str. 13 3, str. 10
	zwrot grzecznościowy kończący list – nieformalny	<i>Alles Liebe, dein(e)...</i>	<i>Wszystkiego, co najlepsze...</i>	1B, str.44
	– formalny	<i>Ich warte auf Ihre Antwort. Danke im Voraus! Mit freundlichen Grüßen</i>	<i>Czekam na Państwa odpowiedź. Z góry dziękuję. Z wyrazami szacunku</i>	2B, str. 13 i 3, str.10

⁷ Sformułowanie to można przetłumaczyć również jako *Powodzenia!*

1	2	3	4	5
Rozgraniczenie pomiędzy oficjalną formą „Sie” a bardziej prywatnym „du”		<i>Wie heißen Sie?</i> <i>Sind Sie verheiratet?</i> <i>Wo wohnen Sie?</i>	<i>Jak się Pani/Pan nazywa?</i> <i>Czy jest Pani zamężna? / Czy jest Pan żonaty?</i> <i>Gdzie Pani/ Pan mieszka?</i>	1A, str. 30

Analiza kursu *Direkt neu* pod kątem nauczania sposobów wyrażania grzeczności pokazała, że etykieta językowa okazała się dla autorów nie na tyle ważnym aspektem, aby poświęcić mu więcej uwagi podczas nauki języka niemieckiego. Większość wyrażen o charakterze grzecznościowym występuje w pierwszych częściach kursu. W kolejnych tomach kursu *Direkt neu* liczba wyrażen grzecznościowych jest znikoma, co może prowadzić do błędnej konstatacji, że im wyższy poziom językowy, tym mniejsza konieczność wprowadzania elementów etykiety językowej.

Treść badanego materiału charakteryzuje się w większości standardowym językiem niemieckim, mimo iż jedną z najważniejszych cech tego języka jest przecież jego różnorodność. Uczniowie korzystający z kursu mają jedynie okazję poznać bardzo podstawowe zwroty na powitanie i pożegnanie. Ponadto analiza ujawnia, że w badanym kursie do nauki języka niemieckiego brak niektórych pozdrowień związanych z porą dnia (np. *Guten Abend!* (*Dobry wieczór!*), *Gute Nacht!* (*Dobranoc!*)). W podręczniku nie uwzględniono też form powitań charakterystycznych dla danych regionów (np. *Griß Gott!* – zwrot często spotykany w Południowych Niemczech i Austrii, tłumaczony jako polskie *Szczęście Boże!*). W kursie *Direkt neu* uczący się języka niemieckiego mają okazję poznać tylko jeden sposób inicjowania i podtrzymywania rozmowy oraz jedno pytanie dotyczące prośby. W analizowanym kursie brakuje realizacji wyrażen językowych o funkcji grzecznościowej takich jak życzenia, pozdrowienia, gratulacje, kondolencje, toasty czy dedykacje⁸.

Zwroty grzecznościowe używane w komunikacji pisemnej potraktowane zostały w analizowanym kursie bardzo szablonowo, zarówno w listach prywatnych, jak i formalnych. Uczniowie korzystający z kursu *Direkt neu* nie mają możliwości zapoznania się z innymi wyrażeniami grzecznościowymi, które są nieodłączną częścią komunikacji pisemnej o charakterze nieformalnym i formalnym.

Badany materiał oferuje ubogi wachlarz zagadnień związanych z konwencjonalnością użycia określonych szablonów językowych – tylko jedna lekcja

⁸ M. Marcjanik (1992: 32–33) zalicza owe wyrażenia do wyrażen o mocy predykatywnej, które to sprowadzają się do wskazywania relacji grzecznościowych między partnerami komunikacji językowej. Relacje te podyktowane są konwencją grzecznościową.

poświęcona została rozgraniczeniu między oficjalną formą „Sie“ a bardziej prywatnym „du“. Mimo iż różnice w użyciu poszczególnych wyrażen w zależności od relacji między interlokutorami są ważnym zagadnieniem, autorzy *Direkt neu* niezbyt dobitnie zarysowali rozbieżności między językiem oficjalnym a nieoficjalnym, podając jedynie krótką notkę na ten temat.

Z analizy całego kursu wynika, że dostosowany jest on w większym stopniu do komunikacji codziennej. Komunikacja oficjalna, gdzie grzeczność jest bardzo istotna, została zepchnięta na drugi plan. Podręcznik *Direkt neu* nie oferuje osobnych rozdziałów, w których problematyka etykiety językowej stanowiłaby główną treść. Brakuje tutaj dialogów o funkcji grzecznościowej oraz tekstów o normach i konwencjach grzecznościowych, które obowiązują w kulturze niemieckiej. Analizowany kurs nie zawiera także ćwiczeń, które kontrastowałyby formy grzecznościowe w zależności od sytuacji, stylu, rodzaju i stopnia ekspresji. Trudno więc oczekiwać od uczniów, którzy pracują z omawianym kursem, że po zakończeniu nauki języka niemieckiego będą posługiwać się wieloma zwrotami grzecznościowymi.

Przyczyn zbyt powierzchownego opracowania zagadnień związanych z grzecznością językową nie należy upatrywać jedynie w podręczniku, ale także w dokumentach opisujących kształcenie językowe w Polsce, które to stanowią podstawę do tworzenia materiałów do nauki języków obcych⁹. Dowodzi tego analiza kursu *Direkt neu*, gdzie ranga etykiety językowej w szerszym kontekście komunikacyjnym została zbagatelizowana, a bezpośrednie związki między aktami grzecznościowymi a stylem wypowiedzi, formą językową i składnią zostały niezauważone.

Zakończenie

Wydawać by się mogło, iż ryzyko popełnienia obyczajowego lub językowego *faux pas* jest tym większe, im znaczniejsze różnice kulturowe, geograficzne czy językowe między partnerami dyskursu. Polacy i Niemcy to narody, które od zarania dziejów należą do tej samej strefy kulturowej, stąd też przeświadczenie, że różnice między nimi powinny być niewielkie. To, że tak nie jest, wykazał E. Tomiczek (2005: 44–67), przytaczając wybrane przykłady m.in. z zakresu zachowania przy stole, rozmów telefonicznych czy tytułowania.

W celu uniknięcia gaf towarzyskich, popełnianych z powodu niewiedzy na temat istniejących różnic interkulturowych, proponuje się zawarcie umiejętności

⁹ Do podobnych wniosków doszedł J. Iluk (2013: 71–78), który po dokonaniu analizy wybranych programów nauczania języka niemieckiego, francuskiego, angielskiego oraz rosyjskiego wskazuje na zbyt ogólnikowo sformułowane cele kształcenia w podstawie programowej w zakresie etykiety językowej.

receptywnych i produktywnych, interaktywnych, analitycznych i refleksyjnych dla celów dydaktycznych w opisie kompetencji w zakresie etykiety językowej (Iluk 2013: 78). Z pewnością nikt w żadnym kręgu kulturowym nie chciałby zasłużyć na miano osoby niewychowanej, stąd też istotnym jest, by podczas nauki języka obcego jak najwcześniej uczyć się także stosowania uwarunkowanych kulturowo konwencji grzecznościowych.

Bibliografia

- Duszak A., 1998, *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*, Warszawa.
- Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie, 2003, Warszawa. (ESOKJ).
- Grucza F., 1992, *Kulturowe determinanty języka oraz komunikacji językowej* [w:] *Język, kultura – kompetencja kulturowa*, red. F. Grucza, Warszawa, s. 9–70.
- Hańderek J., 2015, *Pojęcia i definicje kultury* [w:] *Filozofia kultury*, red. P. Mróz, Kraków, 23–42.
- Iluk J., 2013, *Nauczanie etykiety obcojęzycznej w ujęciu podstawy programowej z 2008 roku*, „Języki Obce w Szkole”, 2/2013, s. 70–79.
- Kisiel P., 1992, *Etykieta językowa a wzory kultury* [w:] *Język a kultura. Tom 6. Polska etykieta językowa*, red. J. Anusiewicz, M. Marcjanik, Wrocław, s. 9–14.
- Marcjanik M., 1992, *Typologia polskich wyrażen językowych o funkcji grzecznościowej* [w:] *W kręgu grzeczności. Wybór prac z zakresu polskiej etykiety językowej*, red. M. Marcjanik, Kielce, s. 31–36.
- Nowicka E., 2006, *Świat człowieka – świat kultury*, Warszawa.
- Ożóg K., 1990, *Zwroty grzecznościowe współczesnej polszczyzny mówionej (na materiale języka mówionego mieszkańców Krakowa)*, Kraków.
- Tomiczek E., 1992, *Z badań nad istotą grzeczności językowej* [w:] *Język a kultura. Tom 4. Polska etykieta językowa*, red. J. Anusiewicz, M. Marcjanik, Wrocław, s. 15–25.
- Tomiczek E., 2005, *Grzeczność nasza i niemiecka* [w:] *Grzeczność nasza i obca*, red. M. Marcjanik, Warszawa, s. 43–68.
- Altmayer C., 1997, *Zum Kulturbegriff des Faches Deutsch als Fremdsprache*, „Zeitschrift für Interkulturellen Fremdsprachenunterricht 2“, Zeszyt 2/1997, s. 1–25. [online] <http://zif.spz.tu-darmstadt.de/jg-02-2/beitrag/altmayer3.html>, [23.06.2018].
- Bolten J., 2012, *Interkulturelle Kompetenz*, Erfurt.
- Kretzenbacher H.L., 1992, *Der 'erweiterte Kulturbegriff' in der außenkulturpolitischen Diskussion der Bundesrepublik Deutschland. Ein Vergleich mit der öffentlichen / innenkulturpolitischen und kulturwissenschaftlichen Begriffsentwicklung von der sechziger bis zu den achtziger Jahren*, *Jahrbuch Deutsch als Fremdsprache* 18, s. 170–196.

TEACHING POLITE PHRASES IN A FOREIGN LANGUAGE LESSON – AN ANALYSIS OF GERMAN LANGUAGE COURSEBOOKS DIREKT NEU

Summary

The aim of this article is to discuss the importance of teaching polite phrases in a foreign language lesson, in particular a German one. It is based on the results of the analysis of both docu-

ments regulating language education in Poland and the selected German coursebooks *Direct neu* (level A1-B1). This analysis allows, among others, answering the question whether and to what extent the polite forms and the examples of a language etiquette are included in the above-mentioned documents and the selected German coursebooks. The presentation of the research results has been preceded by a short theoretical part which discusses the concept of culture, the language etiquette, and polite phrases, placing them in the intercultural context.

Key words: polite phrases, language etiquette, foreign language, interculturalism, culture